

«ГЕТЬМАНСЬКА СТОЛИЦЯ» В БАТУРИНІ ЯК СКЛАДОВА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ТА МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ

Жанна Паскал – ст. викл.

Національний авіаційний університет (м. Київ, Україна)

«THE HETMAN CAPITAL» IN BATURIN AS PART OF HISTORICAL-CULTURAL HERITAGE AND MUSEUM STUDIES IN UKRAINE

Zhanna Paskal – Senior Lecturer

National Aviation University (Kyiv, Ukraine)

The paper characterizes the «Hetman state» reserve, which is the spiritual source of Ukraine, it keeps invaluable scientific information and funds of thousands items of museum value.

Key words: «Hetman state», exposition, restoration, funds, reserve.

Перлиною і життєдайним духовним джерелом України без перебільшення є Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця». «Гетьманська столиця» – це безцінні пам'ятки історії, архітектури, культури, археології і природи: палацово-парковий ансамбль К. Розумовського, Будинок генерального судді В. Кочубея, Музей археології Батурина, Воскресенська церква-усипальниця гетьмана К. Розумовського, парк «Кочубеївський», Микола-Крупницький монастир, Цитадель Батуринської фортеці, Пам'ятник жертвам Батуринської трагедії 1708 р., Могила П. І. Прокоповича – основоположника вітчизняної науки про бджільництво, винахідника рамкового вулика, інші.

Завдяки багаторічним археологічним дослідженням на території Батурина розгадано багато таємниць, що приховувала батуринська земля. Окрім безцінної наукової інформації, археологи поповнили фондове зібрання заповідника тисячами предметів музейного значення. Саме археологічна колекція заповідника стала основою для створення нового Музею археології Батурина, який з 22 січня 2009 р. відкрив свої двері для відвідувачів.

Експозиція Музею археології Батурина побудована в трьох тематичних напрямках: «Батурин стародавній», «Батурин козацької доби», «Батурин – гетьманська резиденція».

Експозиція «Батурин стародавній» охоплює великий хронологічний діапазон: від найдавніших часів до XIV ст. В експозиції представлені пам'ятки доби палеоліту, мезоліту, неоліту, епохи бронзи, раннього залізного віку, періоду слов'янських культур та Київської Русі. Найбільш цікавими є фрагменти ливарних форм, за допомогою однієї з них ви можете побачити як виглядали гудзики багато років тому. Зацікавлять відвідувачів і давньоруські прикраси з різних матеріалів, різноманітні предмети побуту.

Експозиція «Батурин козацької доби» присвячена литовсько-польському та козацькому періоду історії Батурина, охоплює час з XIV ст. до 1669 р. Тут представлені вироби місцевих ремісників, козацькі похідні та ужиткові речі,

© Жанна Паскал

копії документів та мап того часу, що всебічно характеризують історію Батурина козацького періоду. Унікальними експонатами в експозиції є лицарський пояс з посрібленням, срібний талер 1622 р., козацький чобіт, повстанська зброя та інші не менш цікаві речі.

Експозиція «Батурин – гетьманська резиденція» присвячена найяскравішому, гетьманському, періоду в історії міста Батурин. З 1669 по 1708 рр. Батурин був резиденцією гетьманів Д. Многогрішного, І. Самойловича, І. Мазепи та центром політичного, економічного і культурного життя Гетьманщини. До нас дійшло надзвичайно мало писемних джерел про Батурин того часу, не збереглося жодного плану. Тому про міський розвиток, планування, фортифікації і архітектуру столиці ми дізнаємося практично виключно з археологічних матеріалів. Окремим блоком представлені знахідки з собору Живоначальної Трійці – грандіозної культової споруди доби бароко, та палацу гетьмана І. Мазепи – першої багатоповерхової цивільної споруди на Лівобережній Україні.

Палац гетьмана України Кирила Розумовського в Батурині, блискуче відреставрований в 2003–2009 рр. У 2009 р. тут створено експозицію, яка надає відвідувачу ілюстровану інформацію про історію будівництва, запустіння і реставрації палацу, видатних українських гетьманів, життя яких тісно пов'язане з Батурином, К. Розумовського та його родини.

Сьогодні палац зустрічає портретами гетьмана Кирила Розумовського та архітектора палацу Чарльза Камерон. Поміж ними в ніші розмістилась скульптура музи Полігійнії (автор Гоца Мирослав).

На першому поверсі палацу в залі №29 представлені родинні портрети Розумовських (копії з оригіналів). У вітрині зали – палаш Кирила Розумовського (XVIII ст.), яку нащадок гетьманського роду Григорій Розумовський передав до палацу в день його відкриття. В залі № 28 – портрет царевича Олександра І (невідомий художник, кінець XVIII ст.), портрет Єлизавети Олексіївни, дружини імператора Олександра І (невідомий художник – школа В. Боровиковського, XIX ст.), портрет Катерини ІІ (художник О. Антропов, XVIII ст.)

В залі № 24-А влаштована Каплиця. Вражають вівтар XVIII ст., ікони XVIII ст.: Страсті Христові, Ангел визволяє Святого Петра з в'язниці, Свята Варвара, Свята Трійця.

Інтер'єри другого поверху, відновлені за аналогами збережених робіт Ч. Камерона, захоплюють витонченою композицією, гамою кольорів – все тут: і розпис та ліпнина стелі та стін, і освітлювальні прилади, і паркет, і штори, виготовлялося за зразками XIX ст. Історія нам зберегла інформацію про функціональне призначення кімнат цього поверху (зберігся план підписаний Ч. Камероном), відповідно до цього і здійснювалась його музеєфікація. На другий поверх нас проводить Мельпомена (скульптура встановлена на сходовій клітині), а в першій залі другого поверху нас зустрічають Евтерпа та Талія (скульптор Мирослав Гоца). Наступна зала, згідно з експлікацією Камерона – житлова кімната для гостей. В експозиції

представлено м'який куточок XIX ст. у стилі неорококо з фондів заповідника та картини XVII-XIX ст. з фондів Львівської галереї мистецтв.

В залі, де К. Розумовський планував влаштувати свій кабінет – оформлено його куточок – стіл XIX ст. із фондової колекції заповідника «Гетьманська столиця», на ньому письмові приладдя італійської майстерні Бедіньє XVIII ст., годинники та комодик тієї епохи, порцеляна XIX ст. – скринька фірми «Майсен» та статуетка «Галантний танець».

Поряд з кабінетом – бібліотека. Відомо, що унікальним надбанням родини Розумовських була бібліотека, яка на 1774 р. нараховувала 2000 примірників. Центральним експонатом приміщення палацової бібліотеки є книжкова шафа 1732 р. Цей рідкісний експонат переданий на тимчасове експонування Львівським етнографічним музеєм.

Завершує знайомство з палацом зала «Антична», яка розкішно декорована сюжетами давньогрецької міфології. За призначенням ця зала слугувала великою їдальнею, а тому домінуючим експонатом тут є бенкетний стіл та двадцять стільців до нього, виготовлені сучасними майстрами в стилі XVIII–XIX ст. На столі – чудові бронзові з позолотою канделябри XIX ст. на одинадцять свічок. Мармуровий камінь, який влаштовано в цьому залі, прикрашає камінна трійка (Франція, третя чверть XIX ст.) – годинник «Амур та Психея», парні канделябри на п'ять свічок.

10 квітня 2004 р., в переддень Великодня в пам'ять про батуриців, що прийняли мученицьку смерть без винятку віку та статі в 1708 р. на території Цитаделі Батурицької фортеці постав Хрест (автор проекту Анатолій Гайдамака, скульптор Микола Обезюк), як символ розп'ятого і воскреслого Батурина, розп'ятого та воскреслого України. Це і стало початком відродження Гетьманської столиці.[2, с. 150]

Цитадель Батурицької фортеці, відтворена в 2008 р. на історичному місці, на високому мисі лівобережної тераси р. Сейм. Відтворені об'єкти розміщені на своїх історичних місцях, що виявлені і досліджені археологами. Дані пам'ятки не претендують на автентичність, вони створюють узагальнений архітектурно – художній образ Цитаделі Батурицької фортеці початку XVIII ст. і використовуються як музейно-туристичний заклад Національного заповідника «Гетьманська столиця».

Будинок Генерального судді В. Кочубея, який чудово зберігся до нашого часу і являє велику історичну та культурну цінність, розташований серед прекрасного парку. Він є свідком становлення, розвитку та знищення Батурина – резиденції українських керманічів доби Гетьманщини.

Масштабна реставрація об'єкту проведена в 2003–2005 рр. В 2006 р. великими зусиллями колективу «Гетьманської столиці» створена постійна експозиція, що розмістилась в чотирьох залах та двох підвальних кімнатах. Музей знайомить з історією єдиного будинку на території Батурина, що став свідком всіх етапів розвитку гетьманської столиці – її злетів та падінь. Експозицію відкриває зала, що характеризує епоху Гетьманщини. Тема історії будівництва і перебудов розкрита оригінальними предметами з

будинку: прикраси від люстри, замки та ключі з будинку, чудові зразки кахлів, яким була обкладена піч в будинку. Особливо глибоко розкривається історія родини Кочубеїв завдяки родовому дереву Кочубеїв, що склали науковці заповідника, родинним портретам. Окрема вітрина присвячена С.Величку. Коханню Мотрі та Мазепи, донос Кочубея, доля його родини – цій темі присвячений окремий розділ, центральне місце в якому займають листи гетьмана І.Мазепи до Мотрони. Окрасою залу є ікона «Богоматір» подарована в 1704 р. гетьманом Іваном Мазепою церкві м. Жовква. Ікону передав Батурину колекціонер зі Львова Тарас Лозинський. Великим акцентом в експозиції є погляд нащадків на ті хвилюючі події – гравюри Василя Лопати, Сергія Якутовича, Федора Константинова, скульптури Андрія Гончара та Віктора Авули, поетичні, прозові та документальні твори українських та іноземних класиків всебічно трактують ці події. Представлена в музеї колекція старанно, по крихтах, великими зусиллями зібрана колективом «Гетьманської столиці» [3, с. 289].

У підвальних приміщеннях розгорнулась експозиція, що розкриває таку складову роботи Генерального суду як слідство та ув'язнення – відтворено інтер'єр камери слідства та камери ув'язнення, де розміщені фігури в'язня та військового писаря, виконанні з воску.

У 1921 р. в Батурині було організовано товариство бджолярів ім. П.І.Прокоповича, очолив яке великий ентузіаст та патріот Василь Іванович Дубрава І в 1925 р. будинок Кочубея відкрив свої двері для відвідувачів як музей ім. П.І.Прокоповича, який розкривав сторінки життя та діяльності Петра Івановича. Але в 1932 р. музей закрили, експонати передали в Конотопський краєзнавчий музей, де вони знаходяться і сьогодні. А в будинку розмістився райвійськомат.

В 2007 р. біля Будинку створено виставку під відкритим небом – пасіку ім. П. Прокоповича, де прослідковується розвиток бджільництва від примітивного вулика-дуплянки до втулкового, сконструйованого вдосконаленого П. Прокоповичем.

Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця» зачаровує всіх відвідувачів своєю віковою історією та національною культурною спадщиною.

Список використаних джерел та літератури

1. Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://museum.cult.gov.ua/natsionalnyj-istoryko-kulturnyj-zapovidnyk-hetmanska-stolytsya>. – Заголовок з екрана.
2. Білик Б. І. Етнополітична історія України (860–1900 рр.) [Текст] : монографія / Б. І. Білик. – К. :Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2002. – 245 с.
3. Борисенко В. Й. Курс української історії: З найдавніших часів до ХХ століття [Текст] / В. Й. Борисенко. – К. : Либідь, 1996. – 616 с.